

ix). Duos quoque recenter mortuos, tertium jam quadriduani, lega resuscitatos: solam tamen Archisynagogi filiam, in domo adhuc positam, precibus patris; duos autem ex insperata magnitudine pietatis (*Marc. v, 35-42; Luc. vii, 11-15; Joan. xi*).

55. Simili etiam forma si contigerit (quod Deus avertat) aliquem de fratribus nostris, non in corpore se in anima mori; quamdiu adhuc inter nos erit, pulsabo et ego meis qualiscunque peccator, pulsabo et fratrum precibus Salvatorem. Si revixerit, lucrati erimus fratrem: sin vero non mereamur exaudiri, ubi jam vel tolerare vivos, vel tolerari a visis non poterit, sed incipiet efferrī, semper quidem fideliter gemo, sed jam non ita fiducialiter oro. Non aperte audeo dicere, Veni, Domine, suscita mortuum nostrum: corde tamen suspenso, tremulus intus clamare non cesso, Si forte, si forte, si forte, desiderium pauperum exaudiet Dominus, præparationem cordis eorum audiet auris ejus; et illud, *Nunquid mortuis facies mirabilia, 581 aut medici suscitabunt, et confitebuntur tibi?* et de quadruiduo: *Nunquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione?* (*Psal. LXXXVII, 11, 12.*) Potest interim Salvator, si vult, insperate et improvise occurrere nobis, lacrymisque portantium motus, non precibus, mortui vitam reddere visis, aut certe jam sepultum revocare a mortuis. Mortuum autem dixerim illum qui sua peccata defendens, in octavum jam corrui gradum. A mortuo enim, tanquam qui non est, perit confessio (*Eccli. xvii, 26*). Post decimum vero, qui tertius est ab octavo, jam effertur in libertatem peccandi, quando expellitur a consortio monasterii. At postquam quartum transierit, jam

recte quadruiduanus dicitur dum in quintum decedens per consuetudinem sepelitur.

56. Absit autem a nobis, ut etiam pro talibus, etsi palam non præsumimus, vel in cordibus nostris orare cessemus: cum Paulus eos quoque lugeret, quos sine poenitentia mortuos sciret (*II Cor. xii, 21*). Etsi enim a communibus orationibus ipsi se excludunt, sed ab affectibus omnino non possunt. Videant tamen in quanto periculo sint pro quibus Ecclesia palam orare non audeat, quæ fidenter etiam pro Judæis, pro hæreticis, pro Gentilibus orat. Cum enim in Parasceve nominatim oretur pro quibuslibet malis, nulla tamen mentio fit de excommunicatis.

57. Dicis forte, frater Godefride, me aliud quam tu quæsisisti, et quam isse promisi, tantem, exhibuisse, cum pro gradibus humilitatis, superbiæ gradus videar descripsisse. Ad quod ego: Non potui docere nisi quod didici. Non putavi congruum me describere ascensiones, qui plus descendere, quam ascendere novi. Proponat tibi beatus Benedictus gradus humilitatis, quos ipse prius in corde suo disposuit: ego quid proponam non habeo, nisi ordinem meæ descensionis. In quo tamen si diligenter inspicitur, via forsitan ascensionis reperitur. Si enim tibi Romam tendenti homo inde veniens obviaret, quæsitus viam, quid melius quam illam, qua venit ostenderet? Dum castella, villas, urbes, fluvios, ac montes, per quos transierit, nominat, suum denuntians iter, tuum tibi prænuntiat: ita ut eadem loco recognoscas eundo, quæ ille pertransiit veniendo. In hac similiter nostra descensione gradus ascensorios fortasse reperies, quos ascendendo melius tu in tuo orde, quam in nostro copice leges. Amen.

ADMONITIO IN OPUSCULUM VIII.

1. Etsi opusculum sequens unum ex primis est libris a Bernardo compositis, nullum tamen fere aut Bernardo dignius, aut religioni utilius ab eo scriptum existimo. Quid enim dignius doctore catholico, aut reipublicæ christianæ utilius quam prædicare, inculcare, imo et propugnare primum et maximum mandatum, ex quo cætera pendent, sine quo cætera nihil prosunt; illud, inquam, mandatum, quod in dies impetunt atque labefactare moliantur amor cujusque proprius, cupiditas et perversæ hominum interpretationes? Quapropter perpetuis tenebris digna est Apologia Berengarii, temerarii illius Abælardi discipuli ac defensoris, qui Bernardo impudenter insultat ob editum ab eo tractatum de Diligendo Deo, cum « de hoc, » inquit, « nemo dubitet, » non quævis muliercula, non quivis extremus idiota. Verum suos semper adversarios habuit divinus amor: cujus præceptum si verbis Christiani haud negant, at factis plerique pernegant; imo quidam etiam pravus interpretationibus ita redigunt ad nihilum, ut hodie in quæstionem adducere, et quidem dubitare impune liceat, num Deus optimus, maximus, creator, conservator ac redemptor, aliquo speciali, vel semel in vita, amoris actu a quovis christiano sit diligendus. Non ergo in vanum Bernardus divinum hoc præceptum Haimérico cardinali, quasi quoddam operæ pretium, commendare aggressus est hoc in opusculo docens, cap. 2, n. 6, diligendum esse Deum « sine modo; » inexcusabile esse omnem « etiam infidelem, si non diligit Dominum Deum suum ex toto corde, tota anima, tota virtute. » Porro fidem tanto plus indicere amandum, quanto et se ipso pluris æstimandum quivis intelligit. « Quod si totum me, » inquit, cap. 5, n. 15, in persona omnium, « debeo pro me facto, quid addam jam et pro me refecto, et refecto hoc modo? »

2. In hæc ergo libro sanctissimus divini amoris præco et doctor, ejus modum, causas, originem, gradus, et obligationem accurate ac pathetice describit. Modum, ut diligatur « sine modo, » hoc est omni meliori quo possumus modo causas, meritum Dei et commodum nostrum: originem, ex amore proprio in amorem Dei, usque ad oblivionem et contemptum sui: gradus, amorem sui, amorem Dei propter se, tum propter ipsum, ac demum, castum et purum; hoc est amorem proprium, mercenarium, filialem ac beatificum: obligationem denique, quæ pertinet ad gentiles, Judæos, sed maxime ad Christianos. Totus vero tractatus est de amore qui consistit in affectu: quem etsi dicat perfecte in hac vita impleri non posse, ita ut omnem excludat timorem et cupiditatem; esse tamen ait finem et scopum in quem indesinenter ac irremisse ferri teneamur. Denique hunc ipsum amorem ex domo Dei nobis provenire, non ex

affectu innato; sic enim exclamat cap. 6, n. 16: « Deus meus, adjutor meus, diligam te pro dono tuo et modo meo, minus quidem justo, sed plane non minus posse meo. Qui etsi quantum debeo non possum, non possum tamen ultra quam possum. Potero vero plus, cum plus donare dignaberis, nunquam tamen prout dignus haberis. » Hæc tota hujusce libelli doctrina et æconomia.

3. Eandem doctrinam Bernardus passim aliis in locis inculcat, ut in sermone de Quadruplici Debito, qui est vigesimus secundus inter Diversos: nec aliam tradit in sermone quinquagesimo super Cantica, ubi duplicem distinguit charitatem, unam « in actu » in effectu. » Et « de illa quidem, quæ operis est, datam esse legem hominibus, mandatumque formatum. Nam in affectu, inquit, quis ita habeat ut mandatur? Ergo illa mandatur ad meritum, ista ad præmium. » Nimirum præcipitur charitas seu amor Dei ex toto corde, tota anima, tota virtute: ita ut amor sit perennis, indeficiens, perfectus, a nulla recreata retardatus et imminutus: quod non continget nisi in altera vita. Alia autem charitas in effectu eo special, ut omnes actiones nostras ad Deum referamus. Nam tantum abest ut charitas in effectu ex Bernardi mente amorem affectus excludat ut contra ipsum includat. Neque enim effectivum (ut vocant) amorem siccum, inanem, pure externum et Judaicum probat Bernardus, sed internum exigit cum 583 opere conjunctum: internum quidem cum charitas et amor sit; cum opere vero, cum sit ineffectu. Hanc autem esse Bernardi eo in loco sententiam manifeste demonstrant quæ ibi sequuntur. « Non hoc dico, » ait, « ut sine affectione simus et solas moveamus manus ad opera Legi inter alia quæ scribit Apostolus, mala et gravia hominum mala, hoc quoque annumeratum, scilicet sine affectione « Qualem porro ad opera charitatis affectionem requirat, statim docet Vir sanctus, præmisso triplicem esse affectionem: primam « quam caro gignit; » secundam « quam ratio regit: » tertiam « quam condit sapientia; » tum subdit: « Igitur per secundam opera fiunt, et in ipsa charitas, sed non illa affectualis quæ sale sapientiæ condita pinguescens, magnam menti importat multitudinem dulcedinis Domini: sed quædam potius actualis, quæ etsi mundum dulci illo amore reficit, amore tamen ipsius amoris vehementer accendit. » Hæc est illa charitas in effectu quam a Deo præceptum dicit Bernardus, inferior quidem tertia seu beatifica quæ « primam eliminat, secundam remunerat, » ut ibidem ait: « Sic ergo dilectio alia quævis debita superans, quasi sola regnare debet in nobis; ut quicquid debetur cæteris, ibi vindicet et ex dilectione omnia faciamus, » inquit Vir sanctus sermone duodecimo in psalmum xc, n. 7. Hæc de argumento sequentis libelli.

4. Cæterum directus a Bernardo est Haimericus seu Aimericus S. R. E. cardinali et cancellario, ut præferunt manuscripti codices omnes, præter unum Colbertinum, qui « Ascelinum » habet, sed mendose, teste vel ipso Berengario, Abælardi apologista, qui Aimericum præfert. Scriptus est autem liber sub pontificatu Honorii II, a quo Haimericus creatus est cancellarius. Gaufridus in libro tertio de Vita Bernardi, capite octavo: « Si quaeritur piæ mentis religiosa devotio, transeundum ad homilias Virginis matris, et illum quem de Diligendo Deo edidit librum. » Erat enim Haimericus Callus ex oppido Castra apud Biturigas, anno 1121 a Callisto II creatus cardinalis, ab Honorio II cancellarius sub annum 1126, mortuus anno 1141, singularis Bernardi amicus, ex aliis epistolis.

S. BERNARDI ABBATIS DE DELIGENDO DEO

LIBER SEU TRACTATUS

AD HAIMERICUM S. R. E. CARDINALEM ET CANCELLARIUM.

584 PRÆFATIO.

Viro illustri domino HAIMERICO, ecclesiæ Romanæ diacono cardinali et cancellario, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, Domino vivere, et in Domino mori.

Orationes a me, et non quæstiones poscere solebatis: et quidem ego ad neutrum idoneum me esse confido. Verum illud indicit professio, etsi non ita conversatio: ad hoc vero (ut verum fatear) ea mihi deesse video, quæ maxime necessaria viderentur, diligentiam et ingenium. Placet tamen fateor, quod pro carnalibus spiritualia repetitis, si sane apud locupletiore id facere libuisset. Quia vero doctis et indoctis pariter in istiusmodi excusandi mos est,

(149) Eadem verba habet Severi Milevitani antistitis epistola ad Augustinum, inter Augustinianas 109: Nullus nobis amandi modus imponitur, quando ipse ibi modus est sine modo amare. Bernardum hic

nec facile scitur, quæ vere ex imperitia, quæve ex verecundia excusatio prodeat, si non injuncti operis obeditio probat: accipite de mea paupertate quod habeo, ne tacendo philosophus puter. Nec tamen ad omnia spondeo me responsurum. Ad id solum quod de diligendo Deo quaeritis, respondebo quod ipse dabit. Hoc enim et sapit dulcius, et tractatur securius et auditur utilius. Reliqua diligentioribus reservate.

CAPUT I.

Quare et quomodo diligendus sit Deus.

1. Vultis ergo a me audire, quare et quomodo diligendus sit Deus? Et ego: Causa diligendi Deum, Deus est; modus, sine modo diligere (149). Estne

imitatur Joannes Saresberiensis, in Polycratici libro vii, cap. 11. Apage impudentissimum Abælardi apologistam Berengarium, qui hoc aureum dictum audet lacessere.

hoc satis? Fortassis utique, sed sapienti. Cæterum si et insipientibus debitor sum (*Rom. 1, 14*); ubi sat est dictum sapienti, etiam illis gerendus mos est. Itaque propter tardiores idem profusius, quam profundius repetere non gravabor. Ob duplicem ergo causam Deum dixerim propter seipsum diligendum: sive quia nihil justius, sive quia nil fructuosius diligere potest. Duplicem siquidem parit sensum, cum quaeritur de Deo, cur diligendus sit. Dubitari namque potest quid potissimum dubitetur; utrumnam, quo suo merito Deus, aut certe que nostro sit commodo diligendus. Sane ad utrumque idem responderim; non plane aliam mihi dignam occurrere causam diligendi ipsum, præter ipsum. Et prius de merito videamus. Multum quippe meruit de nobis, qui et immeritis dedit seipsum nobis. Quid enim melius seipso poterat dare vel ipse? Ergo si Dei meritum quaeritur, cum ipsum diligendi causa quaeritur, illud est principium: quia ipse prior dilexit nos. Dignus plane qui redametur, præsertim si advertatur, quis, quos, quantumque amaverit. Quis enim? Nonne is cui omnis spiritus confitetur: *Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges* (*Psal. xv, 2*). Et vera hujus charitas majestatis, quippe non quaerentis quæ sua sunt. Quibus autem tanta puritas (150) exhibetur? *Cum adhuc inquit, inimici essemus, reconciliati sumus Deo* (*Rom. v, 10*). Dilixit ergo Deus, et gratis, et inimicos. Sed quantum? Quantum dicit Joannes: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium unigenitum daret* (*Joan. III, 16*: et Paulus, *Qui proprio, ait, Filio non pepercit, sed pro nobis tradidit illum* (*Rom. VIII, 32*). Ipse quoque Filius pro se, *Majorem*, inquit, *charitatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (*Joan. xv, 13*). Sic meruit justus ab impiis, summus ab infirmis, ab infirmis omnipotens. Sed dicit aliquis: Ita quidem ab hominibus; sed ab angelis non ita. Verum est, quia necesse non fuit. Cæterum qui hominibus subvenit in tali necessitate, servavit angelos, tali necessitate: et 585 qui homines diligendo, tales fecit ne tales remanerent; ipse æque diligendo dedit et angelis, ne tales fierent.

CAPUT II.

Deus quantopere ab homine mereatur amari, ob bona tum corporis, tum animæ. Quomodo ea agnoscenda et habenda citra donantis injuriam.

2. Quibus hæc palam sunt, palam arbitror esse et cur Deus diligendus sit: hoc est, unde diligere meruerit. Quod si infideles hæc latent, Deo tamen in promptu est ingratos confundere super innumeris beneficiis suis, humano nimirum et usui præstitis, et sensui manifestis. Nempe quis alius administrat cibum omni vescenti, cernenti lucem, spiranti flatum? Sed stultum est velle modo enumerare quæ innumera esse non longe ante præfatus sum: satis est ad exemplum præcipua protulisse, panem, solem

(150) Id est puritas charitatis non quaerentis quæ sua sunt, ut supra. Editi plerique habent *charitas*, sed *puritas* scripti.

A et aerem. Præcipua dico, non quia excellentiora, sed quia necessaria; sunt quippe corporis. Quaeratur enim homo eminentiora bona sua in ea parte sui, qua præeminet sibi, hoc est in anima quæ sunt dignitas, scientia, virtus. Dignitatem in homine liberum arbitrium dico: in quo ei nimirum datum est cæteris non solum præeminere, sed et præsidere animantibus. Scientiam vero, qua eandem in se dignitatem agnoscat, non a se tamen. Porro virtutem, qua subinde ipsum a quo est, et inquirat non segniter, et teneat fortiter cum invenerit.

3. Itaque geminum unumquodque trium horum apparet. Dignitatem siquidem demonstrat humanam non solum naturæ prerogativa, sed et potentia dominatus: quod terror hominis super cuncta animalia terræ imminere decernitur. Scientia quoque duplex erit, si hanc ipsam dignitatem, vel aliud quodque bonum in nobis, et nobis inesse, et a nobis non esse noverimus. Porro virtus et ipsa æque bifaria cognoscetur, si auctorem consequenter inquirimus, inventoque inseparabiliter inhaeremus. Dignitas ergo sine scientia non prodest; illa vero etiam obest, si virtus [al. ista] defuerit: quod utrumque ratio declarat subjecta. Habere enim quod habere te nescias, quam gloriam habet? Porro nosse quod habeas, sed quia a te non habeas ignorare, habet gloriam, sed non apud Deum. Apud se autem gloriantur dicimur ab Apostolo. *Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriari quasi non accepisti?* (*I Cor. IV, 7*). Non ait simpliciter: *Quid gloriaris?* sed addit, *quasi non accepisti*, ut asserat reprehensibilem, non qui in habitis, sed qui tanquam in non acceptis gloriatur. Merito vana gloria nuncupatur hujusmodi, veritatis nimirum solido carens fundamento. Veram enim gloriam ab hac ita discernit; *Qui gloriatur ait, in Domino gloriatur* (*I Cor. I, 31*), hoc est in veritate. Veritas quippe Dominus est.

4. Utrumque ergo scias necesse est, et quid sis, et quod a te ipso non sis: ne aut omnino videlicet non gloriaris, aut inaniter gloriaris. Denique si non cognoveris, inquit, *te ipsam, egredere post greges sodalium tuorum* (*Cant. I, 7*). Revera ita fit. Homo factus in honore, cum honorem ipsum non intelligit, talis suæ ignorantiae merito comparatur pecoribus, velut quibusdam præsentis suæ corruptionis et mortalitatis consortibus. Fit igitur ut sese non agnoscendo egregia rationis munere creatura, irrationalium gregibus aggregari incipias, dum ignara propriae gloriae, quæ ab intus est, conformanda foris rebus sensibilibus, sua ipsius curiositate abducitur: efficiturque una de cæteris, quod se præ cæteris nihil accepisse intelligat. Itaque valde cavenda hæc ignorantia, quæ de nobis minus nobis forte sentimus: sed non minus, imo et plus illa qua plus nobis tribuimus: quod fit, si bonum quodcumque in nobis

esse et a nobis decepti putemus. At vero super utramque ignorantiam declinanda et exsecranda illa præsumptio est, qua sciens et prudens forte audeas de bonis non tuis tuam quaerere gloriam: et quod certus 586 es a te tibi non esse, inde tamen alterius rapere non verearis honorem. Prior equidem ignorantia gloriam non habet: posterior vero habet quidem, sed non apud Deum. Cæterum hoc tertium malum quod jam scienter committitur, usurpat et contra Deum. In tantum denique ignorantia illa posteriori hæc arrogantia gravior atque periculosior apparet, quo per illam quidem Deus nescitur, per istam et contemnitur: in tantum et priori deterior ac detestabilior, ut cum per illam pecoribus, per istam et dæmonibus sociemur. Est quippe superbia et delictum maximum, uti datis tanquam innatis; et in acceptis beneficiis gloriam usurpare beneficii.

5. Quamobrem cum duabus istis, dignitate atque scientia, opus est et virtute quæ utriusque fructus est, per quam ille inquiratur ac tenetur, qui omnium auctor est dator merito glorificetur de omnibus. Alioquin sciens et non faciens digna, multis vapulabit. Quare? Uti quæ noluit intelligere ut bene ageret: magis autem iniquitatem meditatus est in cubili suo (*Psal. xxv, 4, 5*), dum de bonis, quæ a se non esse ex scientiæ dono certissime comperit, boni Domini gloriam servus impius captare sibi, imo et raptare molitur. Liqueat igitur et absque scientia dignitatem esse omnino inutilem, et scientiam absque virtute damnabilem. Verum homo virtutis, cui nec damnosa scientia, nec infructuosa dignitas manet, clamat Deo et ingenue confitetur: *Non nobis, inquit, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (*Psal. cxiii, 9*). Hoc est: Nil nobis, o Domine, de scientia, nil nobis de dignitate tribuimus; sed tuo totum, a quo totum est, nomini deputamus.

6. Cæterum pene a proposito longe nimis digressi sumus, dum demonstrare satagimus, eos quoque qui Christum nesciunt, satis per legem naturalem ex perceptis bonis corporis animæque moneri, quatenus Deum propter Deum et ipsi diligere debeant. Nam ut breviter, quæ super hoc dicta sunt, iterentur: quis vel infidelis ignoret, suo corpori non ab alio in hac mortali vita suprascripta illa necessaria ministrari, unde videlicet subsistat, unde videat, unde spiret, quam ab illo, qui dat escam omni carni (*Psal. cxxxv, 25*); qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos? (*Matth. v, 45*). Quis item vel impius putet alium ejus, quæ in anima splendet, humanæ dignitatis auctorem, præter illum ipsum, qui in Genesi loquitur: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram?* (*Gen. I, 26*). Quis alium scientiæ largitorem existimet, nisi æque ipsum, qui docet hominem scientiam? (*Psal. cxiii, 10*). Quis rursus munus sibi aliunde virtutis aut putet datum, aut sparet dandum, quam de manu itidem Domini virtutum? Meretur ergo amari propter se ipsum Deus, et ab infideli: qui etsi

nesciat Christum, scit tamen seipsum. Proinde inexcusabilis est omnis etiam infidelis, sit non diligit Dominum Deum suum ex toto corde, tota anima, tota virtute sua. Clamat nempe intus ei innata, et non ignorata rationi justitia, quia ex toto se illum diligere debeat, cui se totum debere non ignorat. Verum difficile, imo impossibile est, suis scilicet quempiam, liberive arbitrii viribus semel accepta a Deo, ad Dei ex toto convertere voluntatem; et non magis ad propriam retorquere, eaque sibi tanquam propria retinere, sicut scriptum est, *Omnes quæ sunt quaerunt* (*Philipp. II, 21*): et item, *Proni sunt sensus et cogitationes hominis in malum* (*Gen. VIII, 21*).

CAPUT III.

Christiani quantos habeant stimulos amandi Deum præ infidelibus.

7. Contra quod plane fideles norunt, quam omnino necessarium habeant Jesum, et hunc crucifixum: dum admirantes et amplexantes supereminentem scientiæ charitatem in ipso, id vel tantillum quod sunt, in tantæ dilectionis et dignationis vicem non rependere confunduntur. Facile proinde plus diligunt, qui se amplius dilectos intelligunt: cui autem minus donatum est, minus diligit. Judæus sane, sive paganus, 587 nequaquam talibus aculeis incitatur amoris, quales Ecclesia experitur, quæ ait, *Vulnerata charitate ego sum*: et rursum, *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore languo* (*Cantic. II, 4, 5*). Cernit regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua (*Cant. III, 11*); cernit Unicum Patris, crucem sibi bajulantem; cernit cæsum et consputum Dominum majestatis; cernit auctorem vitæ et gloriae confixum clavibus, percussum lancea, opprobriis saturatum, tandem illam dilectam animam suam ponere pro amicis suis. Cernit hæc, et suam magis ipsius animam gladius amoris transverberat, et dicit: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore languo*. Hæc sunt quippe mala punica, quæ in hortum introducta dilecti sponsa carpit ex ligno vitæ, a cœlesti pane proprium mutuata saporem, colorem a sanguine Christi. Videt deinde mortem mortuam, et mortis auctorem triumphatum. Videt de inferis ad terras, de terris ad superos captivam duci captivitatem, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum (*Philipp. II, 10*). Advertit terram, quæ spinas et tribulos sub antiquo maledicto produxerat, ad novæ benedictionis gratiam innovatam refluente. Et in his omnibus, illius recordata versiculi, *Et resurrexit caro mea, et ex voluntate mea confitebor ei* (*Psal. xxvii, 7*); passionis malis, quæ de arbore tulerat crucis, cupit vigere [al. jungere] et de floribus resurrectionis, quorum præsertim fragrantia sponsum ad se crebrius revisendam invitet...

8. Denique ait: *Ecce tu pulcher es, dilecte mi et decorus; lectulus noster floridus* (*Cantic. I, 15*). Quæ lectulum monstrat, satis quid desideret aperit:

et cum floridum nuntiat, satis indicat, unde quod desiderat obtinere præsumat. Non enim de suis meritis, sed de floribus agri, cui benedixit Deus. Delectatur floribus, Christus, qui in Nazareth et concipi voluit, et nutrir. Gaudet sponsus cœlestis talibus odoramentis, et cordis thalamum frequenter libenterque ingreditur, quod istiusmodi refertum fructibus, flovis respersum invenerit. Ubi suæ videlicet aut passionis gratiam, aut resurrectionis gloriam sedula inspicit cogitatione versari, ibi profecto adest sedulus, adest libens. Monumenta siquidem Passionis, fructus agnosce quasi anni præteriti, omnium utique retro temporum sub peccati mortisque imperio decursorum, tandem in plenitudine temporis, apparentes. Porro autem Resurrectionis insignia, novos adverte flores sequentis temporis, in novam sub gratia revirescentis ætatem, quorum fructum generalis futura resurrectio infine parturiet sine fine mansurum. Jam, inquit, hiems transit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra nostra (Cant. II, 11, 12) : æstivum tempus advenisse cum illo significans, qui de mortis gelu in vernalem quamdam novæ vitæ temperiem resolutus, Ecce, ait, nova facio omnia (Apoc. XXI, 5) : cujus caro seminata est in morte, refluoruit in resurrectione; ad cuius mox odorem in campo convallis nostræ revirescunt arida, recalescunt frigida, mortua reviviscunt.

9. Horum ergo novitate florum ac fructuum, et pulchritudine [al. plenitudine] agri suavissimum spirant odorem, ipse quoque Pater in Filio innovante omnia delectatur, ita ut dicat: Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus (Gen. XXVII, 27). Bene pleni, de cuius plenitudine omnes accepimus. Sponsa tamen familiaris ex eo sibi, cum vult, flores legit, et carpit poma, quibus propriæ aspergat intima conscientiæ, et intranti sponso cordis lectulus suave redoleat. Oportet enim nos, si crebrum volumus habere hospitem Christum, corda nostra semper habere munita fidelibus testimoniis, tam de misericordia scilicet morientis, quam de potentia resurgentis; quomodo David aiebat: Duo hæc audivi, quia potestas Dei est, et tibi Domine misericordia (Psal. LXI, 12, 13). Siquidem utriusque rei testimonia credibilia facta sunt nimis; Christo utique moriente propter delicta nostra, et resurgente propter justificationem nostram, et ascendente ad protectionem nostram, et mittente Spiritum ad consolationem nostram et quandoque redituro ad consummationem nostram. Nempe in morte misericordiam, potentiam in resurrectione, utramque in singulis exhibuit reliquorum.

588 10. Hæc mala, hi flores, quibus sponsa semterim stipari postulat et fulciri, credo sentiens facile vim in se amoris posse tepescere et languescere quodammodo, si non talibus jugiter foveatur incentivis, donec introducta quandoque in cubiculum, diu cupitis excipiatur amplexibus, et dicat: Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexata est me (Cantic. II, 6). Sentiet quippe tunc et probabit uni

versa dilectionis testimonia, quæ in priori adventu, tanquam de sinistra dilecti, acceperat, præ multitudine dulcedinis amplexantis dextere contemnenda, et omnino jam quasi subitus habenda. Sentiet quod audierat: Caro non prodest quidquam; spiritus est qui vivificat (Joan. VI, 64). Probabit quod legerat: Spiritus meus super mel dulcis, et hæreditas mea super mel et favum. Quod vero sequitur, Memoria mea in generatione sæculorum (Eccli. XXIV, 27, 28); hoc dicit, quia quamdiu stare præsens cornitur sæculum, in quo generatio advenit, et generatio præterit, non deerit electis consolatio de memoria, quibus nondum de præsentia pleno refectio indulgetur. Unde scriptum est, Memoriam abundantie suavitis tuæ eructabunt; haud dubium, quin hi, quos paulo prius dixerat, Generatio et generatio laudabit opera tua (Psal. CXLIV, 7, 4). Memoria ergo in generatione sæculorum, præsentia in regno cœlorum. Ex ista glorificatur jam assumpta electio: de illa interim peregrinans generatio consolatur.

CAPUT IV.

Quinam ex Dei recordatione consolationem capiant: quive magis ad ejus amorem idonei.

11. Sed interest, quænam generatio ex Dei capiat recordatione solamen. Non enim generatio prava et exasperans, cui dicitur, Væ vobis divites qui habetis consolationem vestram (Luc. VI, 24); sed quæ dicere veraciter potest, Renuit consolari anima mea. Huic plane et credimus, si secuta adjecerit: Memor fui Dei, et delectatus sum (Psal. LXXVI, 3, 4). Justum quippe est, ut quos præsentia non delectant, præsto eis sit memoria futurorum: et qui de rerum fluentium qualibet affluentia despiciunt consolari, recordatio illos delectet æternitatis. Et hæc est generatio quærentium Dominum, quærentium non quæ sua sunt, sed faciem Dei Jacob (Psal. XXXIII, 6). Dei ergo quærentibus et suspirantibus præsentiam, præsto interim et dulcis memoria est, non tamen qua satientur, sed qua magis esurient unde satientur. Hoc ipsum de se cibus ipse testatur, ita dicens, Qui edit me, adhuc esuriat (Eccli. XXVI, 29): et qui eo cibus est, Satiabor, inquit, cum apparuerit gloria tua (Psal. XVI, 15). Beati tamen jam nunc qui esuriunt et sitiunt justitiam, quoniam quandoque ipsi, et non alii, saturabuntur (Matth. V, 6). Væ tibi, generatio prava atque perversa! væ tibi popule stulte et insipientis, qui et memoriam fastidis, et præsentiam expavescis! Merito quidem: nec modo enim liberari vis de laqueo, venantium, siquidem qui volunt divites fieri in hoc sæculo, incidunt in laqueum diaboli (I Tim. VI, 9); nec tunc a verbo aspero poteris liberari. O verbum asperum, o sermo durus! Ite, maledicti, in ignem æternum (Matth. XXV, 41). Durior plane atque asperior illo, qui quotidie nobis de memoria passionis in Ecclesia replicatur: Qui manducat meam carnem, et bibit sanguinem meum, habet vitam æternam. Hoc est, qui recollit mortem meam, et exemplo meo mortificat membra sua quæ sunt super terram, habet vitam æternam: hoc est,

si compatimini, et conregnabitis. Et tamen plerique ab hac voce resilientes et abeuntes hodieque retrorsum, respondent non verbo, sed facto: Durus est hic sermo; quis potest eum audire? (Joan. VI, 55, 61.) Itaque generatio quæ non direxit cor suum, et non est creditus cum Deo spiritus ejus (Psal. LXXVII, 8), sed magis sperans in incerto divitiarum, verbum modo crucis audire gravatur, ac memoriam passionis sibi judicat onerosam. Verum qualiter verbi illius pondus in præsentia sustinebit: Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus? Super quem profecto ceciderit lapis iste, conteret eum. At vero generatio rectorum benedicetur (Psal. CXI, 2); qui utique cum Apostolo, sive 589 absentes, sive presentes, contendunt placere Deo (II Cor. V, 9). Denique audient, Venite, benedicti, Patris mei (Matth. XXV, 34), etc. Tunc illa quæ non direxit cor suum, sero quidem experietur, quam in illius comparatione doloris jugum Christi suave, et onus leve fuerit, qui tanquam gravi et aspero duram cervicem superbe subduxit. Non potestis, o miseri servi mammonæ, simul gloriari in cruce Domini nostri Jesu Christi, et sperare in pecuniæ thesauris; post aurum abire, et probare quam suavis est Dominus. Proinde quem suavem in memoria non sentitis, asperum procul dubio in præsentia sentietis.

12. Cæterum fidelis anima et suspirat præsentiam inhiante, et in memoria requiescit suaviter; et donec idonea sit revelata facie speculari gloriam Domini, crucis ignominia gloriatur. Sic profecto, sic sponsa et columba Christi pausat sibi interim, et dormit inter medios clericos, sortita jam in præsentiarum de memoria abundantie suavitatis tuæ, Domine Jesu, pennas deargentatas, innocentie videlicet pudicitieque candorem; et sperans insuper adimpleri lætitia cum vultu tuo, ubi etiam fiant posteriora dorsi ejus in pallore auri (Psal. LXVII, 14): quando in splendoribus sanctorum introducta cum gaudio, sapientiæ plenius fuerit illustrata fulgoribus Merito proinde jam nunc gloriatur, et dicit, Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me (Cantic. II, 6): in læva reputans recordationem illius charitatis, qua nulla major est, quod animam suam posuit pro amicis suis; in dextera vero beatam visionem, quam promisit amicis suis, et gaudium de præsentia majestatis. Merito illa Dei et deifica visio, illa divinæ præsentie inæstimabilis delectatio in dextera deputatur, de qua et delectabiliter canitur: Delectationes in dextera tua usque in finem (Psal. XV, 11). Merito in læva admirabilis illa memorata et semper memoranda dilectio collocatur, quod donec transeat iniquitas, super eam sponsa recumbat et requiescat.

13. Merito ergo læva sponsi sub capite sponsæ, super quam videlicet caput suum reclinata sustentet, hoc est mentis suæ intentionem, ne inclinetur et incurvetur in carnalia et sæcularia desideria: quia corpus quod corrumpitur, aggravat animam: et

deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (Sap. IX, 15). Quid namque aliud faciat considerata tanta et tam indebita miseratio, tam gratuita et sic probata dilectio, tam inopinata dignatio, tam invicta mansuetudo, tam stupenda dulcedo? quid, inquam, hæc omnia faciant diligenter considerata, nisi ut considerantis animum, ab omni penitus pravo vindicatum amore, ad se mirabiliter rapiant, vehementer afficiant, faciantque præ se contemnere quidquid nisi in contemptu horum appeti non potest? Nimirum proinde in odore unguentorum horum sponsa currit alacriter, amat ardentem; et parum sibi amare sic amata videtur, etiam cum se totam in amore perstrinxerit. Nec immerito. Quid magnum enim tanto et tanti repensatur amori, si pulvis exiguus totum se ad redamandum collegerit, quem illa nimirum Majestas in amore præveniens, tota in opus salutis ejus intenta conspiciat? Denique sic Deus dilexit mundum ut Unigenitum daret (Joan. III, 16); haud dubium quin de Patre dicat. Item, Tradidit in mortem animam suam (Isai. LIII, 12): nec dubium quod de Filio loquatur. Ait et de Spiritu sancto: Spiritu Paracletus quem mittit Pater in nomine meo ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis (Joan. XIV, 26). Amat ergo Deus, et ex se toto amat, quia tota Trinitas amat: si tamen totum dici potest de infinito et incomprehensibili, aut certe de simplici.

CAPUT V.

Christiano quantum incumbat debitum amoris.

14. Intuens ergo hæc, credo, satis agnoscit quare Deus diligendus sit, hoc est, unde diligi mereatur. Cæterum infidelis non habens Filium, nec Patrem proinde habet, nec Spiritum sanctum. Qui enim non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum (Joan. V, 23); 590 sed nec Spiritum sanctum quem misit ille. Is itaque mirum non est, si quem minus agnoscit, minus et diligit. Attamen et ipse totum ei sese debere non ignorat, quem sui totius non ignorat auctorem. Quid ergo ego, qui Deum meum teneo vitæ meæ non solum gratuitum largitorem, largissimum administratorem, pium consolatorem, sollicitum gubernatorem; sed insuper etiam copiosissimum redemptorem, æternum conservatorem, ditatorem, glorificatorem? sicut scriptum est, Copiosa apud eum redemptio (Psal. CXXIX, 7): et item, Introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa (Hebr. IX, 12): et de conservatione, Non relinquet sanctos suos; in æternum conservabuntur (Psal. XXXVI, 28): et de locupletatione, Mensuram bonam et confertam et coagitatam, et superfluentem dabunt in sinum vestrum (Luc. VI, 38): et rursum, Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se (I Cor. II, 9): et de glorificatione, Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ (Philipp. III, 20, 21): et illud, Non sunt condignæ passionibus hujus

temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis (Rom. viii, 18): et iterum, id quod in presenti et momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus quæ videntur, sed quæ non videntur (II Cor. iv, 17, 18).

15. Quid retribuam Domine pro omnibus his? Illud ratio urget et iustitia naturalis totum se tradere illi, a quo se totum habet, et ex se toto debere diligere. Mihi profecto fides tanto plus indicit amandum, quanto et eum me ipso pluris æstimandum intelligo: quippe qui illum non solum mei, sed sui quoque ipsius teneo largitorem. Denique nondum tempus fidei advenerat, nondum innotuerat in carne Deus, obierat in cruce, prodierat de sepulcro, redierat ad Patrem: nondum, inquam, commendaverat in nobis suam multam dilectionem, illam de qua jam multa locuti sumus, cum jam mandatum est homini diligere Dominum Deum suum ex toto corde, tota anima, tota virtute sua (Deut. vi, 5), id est ex omni quod est, quod scit, quod potest. Nec tamen injustus Deus, suum sibi vindicans opus et dona. Ut quid enim non amaret opus artificem, cum haberet unde id posset? Et eum non quantum omnino posset, cum nihil omnino nisi ejus munere posset? Ad hæc, quod de nihilo, quod gratis, quod in hac dignitate conditum est; et debitum dilectionis manifestius facit, et exactum justiore ostendit. Ceterum quantum putamus adjectum beneficii, eum homines et jumenta salvavit, quemadmodum multiplicavit misericordiam suam Deus? (Psal. xxxv, 7, 8.) Nos dico, qui mutavimus gloriam nostram in similitudinem vituli comedentis fenum (Psal. cv, 20), peccando comparati jumentis insipientibus (Psal. xlviii, 13). Quod si totum me debeo pro me facto, quid addam jam et pro refecto et refecto hoc modo? Nec enim tam facile refectus, quam factus: siquidem non solum de me, sed de omni quoque quod factum est, scriptum est, *Dixit et facta sunt* (Psal. cxlviii, 5). At vero qui me tantum et semel dicendo fecit, in reficiendo profecto et dixit multa, et gessit mira, et pertulit dura; nec tantum dura, sed et indigna. Quid ergo retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? (Psal. cxv, 12.) In primo opere me mihi dedit; in secundo, se: et ubi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo, et redditus, me pro me debeo, et bis debeo. Quid Deo retribuam pro se? Nam etiam si me millies rependere possem, quid sum ego ad Deum?

CAPUT VI.

Brevis anacephalæosis et summa prædictorum.

16. Hic primum vide, quo modo, imo quam sine modo a nobis Deus amari meruerit, qui (ut paucis quod dictum est repetam) prior ipse dilexit nos, tantus, et tantum, et gratis tantillos, et tales. En quod in principio dixisse me memini, modum esse diligendi Deum, sine modo diligere. Denique cum dicto quæ tendit in Deum, tendat in immensum,

tendat in infinitum (nam et infinitus Deus est et immensus): quisnam, 591, quæso, debeat finis esse nostri, vel modus amoris? Quid quod amor ipse noster non jam gratuitus impenditur, sed rependitur debitus? Amat ergo immensitas, amat æternitas, amat supereminens scientiæ charitas; amat Deus, ejus magnitudinis non est finis (Psal. cxliv, 3), cujus sapientiæ non est nūmen (Psal. cxlvi, 5), cujus pax exsuperat omnem intellectum (Philipp. iv, 7): et vicem rependimus cum mensura? Diligam te, Domine, fortitudo meo, firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus (Psal. xvii, 2, 3): et meum denique quiddam optabile atque amabile dici potest. Deus meus, adjutor meus diligam te pro dono tuo, et modo meo, minus quidem justo, sed plane non minus posse meo: qui etsi quantum debeo non possum, non possum tamen ultra quam possum. Potero vero plus, cum plus donare dignaberis: nunquam tamen prout dignus habebis. Imperfectum meum viderunt oculi tui; sed tamen in libro tuo amnes scribentur (Psal. cxxxviii, 16), qui quod possunt faciunt, etsi quod debent non possunt. Satis, quantum reor, apparet, et quoniam modo Deus diligendus sit, et quo merito suo. Quo, inquam, merito suo: nam quanto, cui sane appareat? quis dicat? quis sapiat?

CAPUT VII.

Non sine fructu et præmio diligi Deum; et terrenis non satiari humani cordis appetitum

17. Nunc quo nostro commodo diligendus sit, videamus. Sed quantum est et in hoc videre nostrum ad id quod est? Nec tamen quod videtur taceandum est, etsi non omnino videtur ut est. Superius, cum propositum esset, quare, et quomodo diligendus sit Deus, duplicem dixi parere intellectum id quod queritur, Quare: ut, aut quo suo merito, aut quo nostro commodo diligendus sit, utrumlibet queri posse perinde videatur. Dicto proinde de merito Dei, non prout dignum ei, sed prout datum est mihi; superest ut de præmio, quod item dabitur, dicam. Non enim sine præmio diligitur Deus, etsi absque præmii intuitu diligendus sit. Vacua namque vera charitas esse non potest, nec tamen mercenaria est: quippe non querit quæ sua sunt (I Cor. xiii, 5). Affectus est, non contractus: nec acquiritur pacto, nec acquirit. Sponte afficit, et spontaneum facit. Verus amor seipso contentus est. Habet præmium, sed id quod amat. Nam quidquid propter aliud amare videaris, id plane amas, quo amoris finis pertendit, non per quod tendit. Paulus non evangelizat ut comedat, sed comedit ut evangelizet: eo quod amet, non cibum, sed Evangelium (I Cor. ix, 18). Verus amor præmium non requirit, sed meretur. Præmium sane necdum amanti proponitur, amanti debetur, perseveranti redditur. Denique in rebus inferioribus suadendis, invitos promissis vel præmiis invitamus, et non spontaneos. Quis enim munerandum hominem putet, ut faciat

quod et sponte cupit? Nemo, verbi causa, condicit aut esurientem ut comedat, aut sitientem ut bibat, aut certe matrem ut parvulum allactet filium uteri sui. An vero quis putet prece vel pretio quempiam commonendum suam ipsius vel sepere vineam, vel arborem circumfodere, vel structuram propriæ domus erigere? Quanto magis Deum amans anima, aliud præter Deum sui amoris præmium non requirit? Aut si aliud requirit, illud pro certo, non Deum diligit.

18. Inest omni utenti ratione naturaliter pro sua semper æstimatione atque intentione appetere potentia, et nulla re esse contentum, cui quod deest, judicet præferendum. Nam et qui, verbi gratia, uxorem habet speciosam, petulanti oculo vel animo respicit pulchriorem: et qui veste pretiosa indutus est, pretiosiores affectat, et possidens multas divitias, invidet ditiori. Videas jam multis prædiis et possessionibus ampliatis, adhuc tamen in dies agrum agro copulare, atque infinita cupiditate dilatare terminos suos. Videas et qui in regalibus domibus, amplisque habitant palatiis, nihilominus quotidie conjungere domum ad domum, et inquieta 592 curiositate ædificare, diruere, mutare quadrata rotundis. Quid homines sublimatos honoribus? annon insatiabili ambitione magis ac magis totis viribus conari ad aliora videmus? Et horum omnium idcirco non est finis, quia nil in eis sumum singulariter reperitur vel optimum. Et quid mirum si inferioribus et deterioribus contentus non sit, qui citra summum vel optimum quiescere non potest? Sed hoc stultum et extremæ dementiæ est, ea semper appetere, quæ nunquam, non dico satient, sed nec temperent appetitum: dum quiddam talium habueris, nihilominus non habita concupiscas, et ad quæque defuerint, semper inquietus anheles. Ita enim fit ut per varia et fallacia mundi oblectamenta vagabundus animus inani labore discurrens fatigetur non satiatur: dum quiddam famelicus inglutierit, parum reputet ad id quod superest devorandum, semperque non minus anxia cupiat quæ desunt, quam quæ adsunt læte possideat. Quis enim obtineat universa? Quanquam et modicum id quod quisque cum labore obtinuerit, cum timore possederit, certus quidem non sit quando cum dolore amittat, certus autem quod quandoque amittat. Sic directo tramite voluntas perversa contendit [al. cum tendit] ad optimum, festinat ad id unde possit impleri. Imo vero his anfractibus ludit secum vanitas, mentitur iniquitas sibi. Si ita vis adimplere quod vis, hoc est, si illud apprehendere vis, quo apprehenso nil jam amplius velis, quid tentare opus est et cætera Curris per devia, et longe ante morieris, quam hoc circuitu pervenias ad optatum.

19. Hoc ergo in circuitu impii ambulant, naturaliter appetentes unde finiant appetitum, et insipienter respuentes unde propinquent fini: fini dico non consumptioni, sed consummationi. Quamobrem non beato fine consummari, sed consumi vacuo la-

bore accelerant, qui rerum magis specie, quam auctore delectati, prius universa percurrere, et de singulis cupiunt experiri, quam ad ipsum curent universitatis Dominum pervenire. Et quidem pervenirent, si quandoque voti compotes effici possent, ut omnia scilicet, præter omnium principium, unus aliquis obtineret. Ea namque suæ cupiditatis lege, qua in rebus cæteris non habita præ habitis esurire, et pro non habitis habita fastidire solebat; mox omnibus quæ in caelo, et quæ in terra sunt obtentis et contemptis, tandem ad ipsum procul dubio curreret, qui solus deesset omnium Deus. Porro ibi quiesceret: quia sicut citra nulla revocat quies; sic nulla ultra jam inquietudo sollicitat. Diceret pro certo: *Mihi autem adhærere Deo bonum est.* Diceret, *Quid enim mihi est in caelo, et a te quid volui super terram?* et item, *Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum* (Psal. lxxii, 28, 25, 26). Sic ergo (ut dictum est) ad id quod optimum est, quis cupidus perveniret, si quidem ante, quod citra cupit, assequi posset.

20. Verum quoniam id omnino impossibile præstruit et vita brevior, et virtus infirmior et consors numerosior; longo profecto itinere et casso labore, desudant, qui dum quæcunque desiderant attingere volunt, ad cunctorum desiderabilium nequeunt pertingere finem. Et utinam attingere universa animo, et non experimento vellent! Hoc enim facile posset, et non incassum. Nam et animus sensu quidem carnali tanto velocior, quanto et perspicacior, ad hoc datus est, ut illum ad omnia præveniat; nihilque audeat contingere sensus, quod animus præcurrens ante utile non probaverit. Hinc enim arbitrator dictum, *Omnia probate, quod bonum est tenete* (I Tess. v, 21); ut videlicet ille huic provideat, nec is suum votum, nisi ad illius judicium consequatur. Alioquin non ascendes in montem Domini, nec stabis in loco sancto ejus, pro eo quod in vano acceperis animam tuam (Psal. xxiii, 3, 4), hoc est animam rationalem: dum instar pecoris sensum sequeris, ratione quidem otiosa, et non resistente in aliquo. Quorum itaque ratio non prævenit gressus, currunt, sed extra viam: ac proinde Apostoli spreto consilio, non sis currunt ut apprehendant (I Cor. xi, 24). Quando etenim apprehendant, quem 593 apprehendere nisi post omnia nolunt? Distortum iter, et circuitus infinitus, cuncta, primitus attentare velle.

21. Justus autem non ita. Audiens nempe vituperationem multorum commorantium in circuitu (multi enim sunt viam latam pergentes, quæ ducit ad mortem), ipse sibi regiam eligit viam, non declinans ad dexteram vel ad sinistram. Denique attestante propheta, *Semita justis recta est, rectis callis justis ambulandum* (Isai. xxvi, 7). Hi sunt, qui salubri compendio cauti sunt molestum hunc et infructuosum vitare circuitum, verbum abbreviatum et abbrevians eligentes, non cupere quæcunque vident,